

Az szegedi intézet római kori barbaricumai és népvándorláskoros kutatásai a két világháború között

Szarmata koros kutatások

A két világháború közötti Archaeológiai Intézet tudományos munkásságának egyik meghatározó eleme volt a szarmata kori kutatások elindítása. Az intézet egykori hallgatója, majd munkatársa, Párducz Mihály a szegedi évei alatt elsőként kezdett el foglalkozni ennek a népnek a régészeti hagyatékával. Párducz szarmata kori kutatásainak ebben az első, nagyon intenzív, szegedi fejezetében született meg a szarmata szállásterület leleteit bemutató és elemző korpusz sorozat első két kötete (1941, 1944), melyek mind a mai napig megkerülhetetlenek a korszak kutatói számára.

Míg korpuszaiban az Alföld szarmata kori temetkezéseit gyűjtötte össze, terepi régészként elsősorban a periódus telep-jelenségeit tárta fel, dokumentálta. Párducz 1930-tól kezdve bekapcsolódott a Hódmezővásárhely környéki ásatásokba, és munkatársaival alig másfél évtized alatt tizenhárom szarmata településrészletet tárt fel. Ezen kívül Földeákon és Makó környékén is (1937–1938, 1940) végeztek telepfeltárásokat.

A települések sokasága mellett csak egyetlen jelentősebb temetőt kutattak meg az intézet munkatársai, ez azonban kivételesen gazdag és jobbra bolygatatlan sírokból állt. A Fehér-tó partján került sor 1943-ban az ásatásra, amelynek eredményeképpen a 2–3. századi temetkezési hely 22 sírját vizsgálta meg Párducz Mihály. A leletekben szerényebb férfi- és gyereksírok mellett színpompás gyöngyözött ruhákban, ékszerekkel és néhány használati eszközükkel együtt eltemetett asszonyok hagyatéka látott napvilágot.

A szarmata női viselet jellegzetes eleme, a gyöngyök a hódmezővásárhely-fehértói temetőből

Zománcos korongfibula a szarmata kori hódmezővásárhely-fehértói temetőből

Kétfüllű kis bögre a szarmata kori hódmezővásárhely-fehértói temetőből

Sírkerámia a magyarcsanak-bökönyi gepida temetőből

Gepida kutatások

Az egyetem 1924-től működő régészeti intézete kutatásainak sorában csekélyebb szereppel bírt a Kr. u. 5. század végén és a 6. században a Kárpát-medence keleti felét benépesítő gepida emléktárgy vizsgálata. Két lelőhely feltárása és feldolgozása fűződik az intézet munkatársaihoz, elsősorban Banner János nevéhez. A magyarcsanak-bökönyi temető 25 sírját 1925–1926-ban Banner János, Buday Árpád és Bálint Alajos tárt fel. 1930-ban a régészeti intézet a vásárhelyi határ gorzsai és batidai részein folytatott ásatásokat. Ezek során a Héthalom-dűlőben, Kis Pál tanyája közelében 32 gepida sír került elő.

A magyarcsanak-bökönyi gepida temető 8. sírjából előkerült kétélű kard (ún. spatha)

Gránátkő-betétes övcsat a hódmezővásárhely-gorzsai gepida temetőből

A nagykararási avar kori temető 7. sírjának fotója

A két temetőben a kor szokása szerint aknasírokba, keletelve temették el a halottakat, a sírba helyezett étel- vagy italmelléklettel bocsátva őket a túlvilágra. A közösség rangosabb nőinek öltözködési ruhakapcsolótű (fibula) zárhatta, ezek közül a korszak jellegzetes termékei, a pontkörös és a vésett díszű is előfordul mindkét temetőben. A ruházatot a csipőn bőrvön fogta össze, Gorzsán egy gyermeksírból egy gránátkő-betétes övcsatot is találtak. A női viselet mellett gyöngyök (borostyán, mész, üveg) díszítették, de orsógombok és -karikák is kerültek a sírokba. A gepidák harcosait a fegyvereikkel együtt temették el. Viszonylag kevés harci eszköz került napvilágra ezekből a temetőkből: egy-egy kard és néhány nagyobb kés. Mindkét temetőben tártak fel olyan lelettypusokat is, amelyek az alföldi gepida anyagot színesítő unikális példányok. A gorzsai temető legértékesebb leletét a 19. sírban találták: a férfi csukott bal kezében I. Iustinus bizánci császár aranypénze (solidus) volt (522–527-ban verték). Magyarcsanakon egyedi lelet egy mediterrán stílusú öntött bronzcsat, melynek a közepén lévő ovális medallionban egy párdúc alak látható.

Ez a két temető jól beilleszkedik a Kr. u. 5–6. századi alföldi gepida sírmezők sorába, egyes leletei kimagaslóak a korszakban. A gorzsai temető a hazai kutatásban azért is különösen jelentős, mert ennek alapján sikerült először meghatározni a gepidák hagyatékát.

Avar koros kutatások

A két világháború között működő régészeti intézet repertoárjában az avar koros kutatások a népvándorláskor más korszakaihoz hasonlóan perifériás szereppel bírtak. Csak néhány leletegyüttes köthető az intézet munkatársainak a nevéhez.

Korai avar kori kutatásaik egyik jelentősebb eredménye a Korek József által feltárt DK-ÉNY-i tájolású, részlegesen eltemetett lovával és egyéb mellékleteivel (például csont tarsolyzáró, csontcsat, kovakő) sírba helyezett halott feltárása és a megfigyelések közlése.

Az intézet egyik legfontosabb avar kori temetőfeltárása 1926-ban Banner János irányításával zajlott Nagykararásán, melynek során egy pusztuló 7–8. századi temető 27 sírját mentették meg. A temetőt az avar kori viselet jellegzetes tárgyai, karperecek, övcsatok, kések, veretekkel ellátott övek képviselték. A temető egyik leggazdagabb férfisírjából (7. sír) veretes öve, kése és fokosa (a temetőben fellelt egyetlen fegyver), egykori hátsójának ezüstből készült lószerszámveretei, csikózáblája és vaskengyele került elő. Ez utóbbi tárgytypus az avarok megjelenését követően terjedt el Európában.

Az intézet 1940-es évektől beinduló délvidéki kutatásai során avar kori feltárást is végeztek. Ezek közül jelentős az 1943-ban Korek József Adorján-Körösparti halom, Adorján-Papföld lelőhelyeken talált, 7–8. századi egymással összefüggő avar kori temetők ásatása, első feldolgozásuk szintén hozzá köthető. A sírokból a korszakra általánosan jellemző viselet tárgyai és eszközei kerültek elő (például gyöngycsüngős fülbevaló, dinnyemag alakú gyöngyök, csont tarsolyzárók, orsógombok, csont tűtartók stb.). Két női sírban (38. és 45. sír) rekeszes-köberakásos, préselt bronz- és aranylemezes mellboglárokat, valamint egy párta vereteit találták.

Az intézet régészeti gyűjteménye még szörványként bekerülő avar kori tárgyakkal is gyarapodott a két világháború között. Ezek közül kiemelendő a Magyarcsanak-Talógy-dűlőn talált 8. századi övgarnitúra.

Avar kori lószerszámzat (zabla, kengyel, hevedercsat) a nagykararási temető 7. sírjából

Bronzból öntött karéjos övforgó a nagykararási avar kori temetőből

